

Є. І. Таран, кандидат політичних наук,
доцент кафедри суспільного розвитку
і суспільно-владних відносин Національної академії
державного управління при Президентіві України

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено процеси європейської інтеграції перш за все з позиції їх інституціоналізації. Особливості європейської інтеграції тісно пов'язані з різними інституціональними діями, що надає даному дослідженню особливої актуальності.

Стаття розглядає основні теоретичні аспекти терміна «інституціоналізація». Незважаючи на те, що в наукових працях часто використовується поняття «інститут» та «інституціоналізація», єдиного визначення вчені не мають, тому вони тлумачиться виходячи із власних суджень.

Звертаючись до загальноприйнятих підходів до поняття «інституціоналізація», бачимо, що воно передбачає процес соціально-політичної взаємодії в суспільстві, що заснований на правилах, законах, звичаях. Інституціоналізацією соціально-правових відносин вважаються соціально-політичні відносини, що отримали правові та організаційні закріплення.

Також у статті проведено аналіз відносин України та європейського союзу з моменту здобуття Україною незалежності. Зазначено, що першим етапом європейської інституціоналізації вважається період від часу прийняття Акта проголошення незалежності України та визнання її Європейський Співтовариством до підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та державами-членами ЄС.

Другий етап європейської інституціоналізації бере свій початок із часу розроблення і затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС та Програми інтеграції України до ЄС, коли було визначено курс на європейську інтеграцію, а також включає всі подальші відносини між двома акторами.

На основі аналізу явища «інституціоналізація» та процесу європейської інтеграції у статті запропоновано підхід до інституціоналізації європейської інтеграції України, під яким розуміється створення нових проєвропейських інститутів у суспільстві, що базуються на європейському законодавстві та несуть за собою впровадження стандартів і норм ЄС, що орієнтовані на вироблення і реалізацію державної політики відповідно до європейських цінностей.

Інституціоналізація європейської інтеграції передбачає проведення реформ зі створення таких інститутів, які б забезпечували ефективний та дієвий процес європейської інтеграції України.

Ключові слова: інститут, інституціоналізація, європейська інтеграція, Європейський Союз, Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Ye. I. Taran. European integration institutionalization of Ukraine

The article deals with the processes of European integration, primarily from the point of view of their institutionalization. The features of European integration are closely linked to different institutional actions, which makes this research particularly relevant.

The article looks at the basic theoretical aspects of the term “institutionalization”. Despite the fact that the notion of institutionalization is often used in scientific works, scientists do not have a single definition, therefore it is interpreted based on their own views.

When turning to the conventional approaches to the concept of “institutionalization”, it implies the process of social & political interaction in a society based on rules, laws and customs. The institutionalization of social & legal relations are considered to be the social & political relations that have received legal and organizational support.

Besides, the article analyzes the relations between Ukraine and the European Union since the moment Ukraine has obtained its independence. It is stated that the first stage of European institutionalization is the period from the time of adopting the Act of Declaration of Independence of Ukraine and its recognition by the European Community until signing the Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the EU Member States.

The second stage of European institutionalization dates back to the time when the Strategy for Integration of Ukraine into the EU as well as the Programme of Integration of Ukraine to the EU were elaborated and approved, also including all further relations between the two actors.

Based on the analysis of the phenomenon of “institutionalization” and the process of European integration, the article suggests an approach to the institutionalization of European integration of Ukraine, which means creating new pro-European institutions in a society based on European legislation and entail the implementation of the EU standards and norms, oriented on developing and implementing public policy in accordance with European values.

The institutionalization of European integration implies reforms for creating such institutions which would ensure an efficient and effective European integration process for Ukraine.

Key words: institute, institutionalization, European integration, European Union, Association Agreement between the European Union and Ukraine.

Постановка проблеми. У 1990-х роках зі здобуттям незалежності України активізувалися питання зовнішньої політики нашої держави та вибору інтеграційного напрямку її розвитку. Шлях, який пройшла Україна в своєму євроінтеграційному напрямку, характеризується подіями від налагодження відносин з ЄС та визначення дій щодо європейської інтеграції до мети – членства у Євросоюзі, для досягнення якої здійснюється активна діяльність у політичній, правовій, економічній та інших сферах.

Інтеграційні процеси в Україні, які мають на меті членство у Європейському Союзі, є основним інструментом реалізації національних інтересів, побудови демократичної країни, вдосконалення механізмів функціонування громадянського суспільства відповідно до європейського зразку. Приєднання України до ЄС забезпечить їй зміцнення вітчизняних позицій на міжнародній арені.

З огляду на це науковий інтерес становить дослідження інституціоналізації європейської інтеграції України, яка передбачає проведення реформ зі створення таких інститутів, які б забезпечували ефективний та дієвий процес євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що питання європейської інтеграції в Україні зараз досить актуальне, науковими дослідженнями у сфері європейської інтеграції, а також політико-економічними впливами процесів європейської інтеграції на Українське суспільство займається велика кількість вітчизняних вчених. Серед них можемо виділити А. Братенка, Н. Гнидюк, М. Гориня, Я. Малика, Т. Середу та інших. Також питаннями інституціоналізації різноманітних сфер суспільного життя займалися такі українські вчені, як О. Бень, О. Беленюк, А. Гальчинський, О. Іващенко, С. Катаєв, О. Кілієвич та ін.

Водночас поза увагою українських науковців залишається дослідження процесів європейської інтеграції України в контексті їх інституціоналізації.

Мета статті. Україна з перших днів здобуття незалежності повинна була визначитися щодо типу відносин з Європейським Співтовариством та оцінити його переваги. Ураховуючи географічне розташування, великі ринки, перспективу потужної економічної співпраці, Україною було проголошено курс на євроінтеграцію. Із цією метою в державі повинні бути створені ряд відповідних інститутів та інституцій, які б забезпечували ефективну реалізацію поставлених завдань.

З огляду на це автор ставить за мету дослідити процеси інституціоналізації європейської інтеграції України із часу здобуття її незалежності.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи процеси інституціоналізації європейської інтеграції, перш за все необхідно звернути увагу на саму категорію інституціоналізації та її основні ознаки.

Незважаючи на велику кількість тлумачень терміна «інституціоналізація», виділимо найбільш загальноприйняті визначення, які зможуть найефективніше пояснити процеси європейської інтеграції.

Так, Український соціологічний словник за редакцією В. Пічі тлумачить поняття «інституціоналізація» як процес, у ході якого соціальні практики стають регулярними і довготривалими. Через це їх можна представити як соціальні інститути [8, с. 147–148].

Українськими вченими Є. Головахою та Н. Паніною інституціоналізація трактується як процес становлення нових соціальних інститутів у таких аспектах:

- 1) становлення і прийняття суспільством нових соціальних правил (законів, нормативних структур, традицій та ритуалів);
- 2) створення організаційних структур, які відповідають за артикуляцію і порядок дотримання цих правил і становлять соціальну структуру інституціоналізованої поведінки;
- 3) формування ставлення масових суб'єктів до соціальних правил і організованих структур, що відбиває погодженість людей із цим інституціональним порядком [2, с. 6].

Н. Черниш зображає інституціоналізацію як процес, який полягає у створенні соціального інституту, заміні спонтанної та експериментальної поведінки передбачуваною поведінкою, яка очікується, моделюється, регулюється через визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти в напрямі задоволення певної суспільної потреби [12, с. 466].

Український соціолог С. Катаєв стверджує, що інституціоналізація є процесом розвитку і зміни соціальних інститутів та процесом, який приводить до закріплення певного кола соціальних відносин у вигляді соціальної норми, закону, прийнятого порядку [4, с. 150–151].

Разом із тим О. Бень запропонував розмежувати процес інституціоналізації на дві частини або виділити в ньому два рівні інституціоналізації:

- 1) первинну інституціоналізацію, тобто таку, що розпочинається з «чистої дошки», – це процес, який включає створення соціального інституту і закінчується моментом його легалізації;
- 2) вторинну інституціоналізацію – таку, яка продовжується на наявній базі у процесі розвитку соціального інституту з метою його вдосконалення чи реорганізації [1, с. 186].

З огляду на вищевикладене вважаємо за доцільне розділити інституціоналізацію європейської інтеграції на два рівні. При цьому до першого рівня віднесемо процеси, що відбувалися у відносинах між Україною та Євро-

пейським Союзом до затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, яку було схвалено 11 червня 1998 року, а до другого рівня будуть віднесені трансформаційні зміни, які відбуваються в державі після затвердження даної Стратегії і офіційного визнання курсу на європейську інтеграцію України.

Процес європейської інтеграції між Україною та ЄС можемо поділити на кілька етапів. Так, перший етап, який можемо віднести до первинної інституціоналізації, – це початок 1991 року, тобто час прийняття Акту проголошення незалежності та визнання України Європейським Співтовариством. Але відносини між Україною та ЄС почалися дещо пізніше, у 1992 році, коли відбулася зустріч між Президентом України Л. Кравчуком та Головою комісії Європейських співтовариств Ж. Делором. Саме із цього часу співпраця України і ЄС почала швидко розвиватися. Цей період характеризується визначенням Україною європейського шляху розвитку, налагодженням відносин з ЄС, що призвело до подальшої євроінтеграції. За цей час було підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами 16 червня 1994 року, яка стала першою угодою, що підписана ЄС з країнами колишнього Радянського Союзу. Оскільки процес ратифікації Угоди державами-членами ЄС був тривалий і закінчився лише на початку 1998 року, сама Угода набула чинності 1 березня 1998 року [9].

Другий етап європейської інституціоналізації, який можемо охарактеризувати вторинною інституціоналізацією, бере свій початок із часу розроблення і затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС, яку було схвалено Указом Президента України 17 грудня 1998 року та Програми інтеграції України до ЄС, що схвалено Указом Президента України 14 вересня 2000 року.

У Стратегії інтеграції України до ЄС було визначено стратегічний курс України на європейську інтеграцію до набуття повноправного членства в ЄС. Це проголошено довгостроковою стратегічною метою європейської інтеграції [5].

Програма Інтеграції України до ЄС визначила завдання, які ставилися перед Україною в ході її інтеграції до ЄС. Пріоритетними завданнями Програми були визначені такі: гармонізація Українського законодавства відповідно до норм ЄС; набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі; проведення переговорів та укладання Угоди про вільну торгівлю з державами ЄС тощо. Цей період був дуже важливим у розвитку відносин між Україною та ЄС, оскільки відбулися важливі дії з боку України щодо набуття членства у ЄС, пов'язані зі створенням ряду інститутів та інституцій. Створено інститут Уповноваженого України з питань європейської інтеграції, утворено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, затверджено план дій Україна-ЄС, започатковано створення бази засад, на яких повинно ґрунтуватися набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі [3].

Новим потужним кроком щодо посилення європейської інтеграції стала робота з розроблення свого базового Договору між Україною та ЄС, який повинен був прийти на заміну чинній Угоді про партнерство та співробітництво. Так, у 2008 році сторонами було узгоджено назву майбутньої Угоди – Угода про асоціацію. 30 березня 2012 року керівники переговорних делегацій від України та ЄС парафували Угоду, що означає затвердження тексту, а глави переговорних делегацій ставлять свої підписи на всіх сторонах Угоди, закріплюючи таким чином суть досягнутих домовленостей [11].

Угода передбачає зобов'язання обох сторін у побудові міцних довготривалих відносин, що базуються на основі спільних цінностей, зокрема повазі до демократичних принципів, верховенства права, повазі прав людини та основних її свобод.

Роботу над текстом Угоди про Асоціацію України та ЄС було завершено у 2013 році, а її підписання відбулося вже у 2014 році – після Революції гідності. Протягом 2014–2017 років Угоду ратифікували Верховна рада України, Європарламент, а також національні парламенти всіх країн ЄС. 31 вересня 2017 року дія Угоди про асоціацію між Євросоюзом та Україною вступила в силу в повному обсязі [10].

Також політика України щодо розбудови відносин з ЄС реалізується на основі Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року. Відповідно до ст. 11 цього Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» [6].

У Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», яка затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року, викладено дорожню карту європейської інтеграції, де визначено першочергові пріоритети становлення та розвитку України як члена європейської сім'ї. Зокрема, в Документі зазначено, що ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, Україна отримала інструмент та дороговказ для внутрішніх перетворень, а виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом ЄС [7].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Ураховуючи вищевикладене, під інституціоналізацією європейської інтеграції України можемо вважати процес створення нових проєвропейських інститутів у суспільстві, що базуються на європейському законодавстві та спричиняють впровадження стандартів і норм ЄС, які орієнтовані на вироблення і реалізацію державної політики відповідно до європейських підходів тощо.

Євроінтеграція не є подією, а являє собою довготривалий і складний процес. Він супроводжується політичною внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правових сферах. У перспективі планується подальше дослідження процесів інституціоналізації європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Бенъ О.Т. Інституціоналізація: теоретична інтерпретація поняття. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2012. № 6 С. 181–190.
2. Головаха Є. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 4. С. 5–22.
3. Зібрання актів європейського права. Київ : Ред. журн. «Право України», 2013. (Дод. до юрид. журн. «Право України»). Вип. 2 : Європейський Союз / упоряд. К.В. Смирнова ; за заг. ред. В.. Муравйова. 2013. 1064 с.
4. Катаев С. Механізми інституціоналізації в умовах соціальних преобразованій. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії і практики. Міжнародний міжвузовський збірник наукових робіт*. Вип. 37. Київ – Москва – Одеса – Запоріжжя, 2008. С. 150–156.
5. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
7. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
8. Соціологія. Терміни. Поняття. Персоналії : навчальний словник-довідник / заг. ред. Пічі В.М. Львів : Новий світ, 2000, 2004. 476 с.
9. Угода про партнерство та співробітництво від 14.06.1994. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
10. Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності / Українська правда: Сайт електронного видання. 01.09.2017. URL : <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/1/7153709>.
11. Україна і ЄС парафували угоду про асоціацію / Тиждень. Ю.А. – 30.03.2012. URL : <http://tyzhden.ua/News/46260>.
12. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. Львів : Кальварія, 2003. 540 с.

References:

1. Ben O. T. (2012), *Instytutsionalizatsiia: teoretychna interpretatsiia poniattia* [Institutionalization: theoretical interpretation of the concept], *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiologichna* [Bulletin of the University of Lviv. The series is sociological], Vol. 6 – pp. 181-190 [Ukraine].
2. Holovakha Ye. (2001), *Postradianska deinstytutsionalizatsiia i stanovlennia novykh sotsialnykh instytutiv v ukrainskomu suspilstvi* [Post-Soviet deinstitutionalization and establishment of new social institutions in Ukrainian society], *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh* [Sociology: theory, methods, marketing]. Vol. 4, pp. 5–22. [Ukraine].
3. Zibrannia aktiv yevropeiskoho prava (2013), [Collection of acts of European law]. – Journal «*Pravo Ukrainy*» [Law of Ukraine], Vol. 2, 1064 p. [Ukraine].
4. Kataev S. (2008) *Mekhanyzmi instytutsionalizatsii v usloviakh sotsialnykh preobrazovaniy* [Institutionalization mechanisms in the context of social transformations], International interuniversity collection of scientific papers *Sotsialnie tekhnologii. Aktualnie problemi teorii y praktiki* [Social technology. Current problems of theory and practice], Vol. 37. – Kyiv. – Moscow. – Odessa – Zaporozhe, pp. 150–156 [Ukraine].
5. Presidential Decree (1998) *Pro zatverdzhennia Stratehii intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu* [About the consolidation of the Strategy of Integration of Ukraine to the European Union], dated June 11, 1998 № 615/98 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98> [Ukraine].
6. VRU, Law of Ukraine (2010) *Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky* [About the ambush of internal and external politics], dated July 07, 2010 № 2411-VI URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> [Ukraine].
7. Presidential Decree Pro stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»: [About the Ukraine-2020 Steel Development Strategy], dated January 12, 2015 № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [Ukraine].
8. Sotsiologhiia. Terminy. Poniattia. Personalii (2004) [Sociology. Termini. Understand. Personnel], Tutorial, Press *Novyi svit*, Kyiv, 476 p. [Ukraine].
9. VRU, Uhoda pro partnerstvo ta spivrobitnytstvo (1994) [Agreement about partnership and partnership] dated June 14, 1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012. [Ukraine].
10. Ukrainian Pravda (2017), *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS nabula chynnosti* [The EU-Ukraine Association Agreement has come into force] URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/1/7153709>. [Ukraine].
11. Week.ua (2012), *Ukraine and EU parafuvaly uhodu pro asotsiatsiiu* [Ukraine and the EU initialed the Association Agreement] URL: <http://tyzhden.ua/News/46260>. [Ukraine].
12. Chernysh N (2003), *Sotsiologhiia* [Sociology], Tutorial, Press *Kalvariia*, Lviv, – 540 p. [Ukraine].